Paradoxul papismului contemporan: papa Francisc, „infailibilul” eretic

1. *Precizare terminologică*

Textul de față folosește termenii „papism”, „papistaș”, „papist” fără nicio intenție depreciativă pentru cei ce se identifică cu cultul romano-catolic. Termenii sunt folosiți, pe de o parte, pentru a denota apartenența acestora la un cult religios condus de către papa roman, iar pe de alta, pentru a ține seama de obiecția formulată de teologi din lumea ortodoxă greacă[1], potrivit cărora folosirea termenilor „romano-catolic” este nepotrivită, întrucât ei ar aparține Bisericii Ortodoxe, urmașă a Imperiului Roman creștin bizantin (ai cărui locuitori sunt numiți în limba greacă *romei*) și cu adevărat catolică (universală, sobornicească), nu doar sub aspectul extinderii în lume, ci în primul rând al deplinătății ortodoxiei mărturisirii credinței.

Pe parcursul acestui studiu vom face referire la o interpretare interesantă a atributelor de „romană” și „catolică” a „Bisericii” Romei, care vor susține opțiunea noastră de a denumi cultul roman cu termenii derivați din numele conducătorului lor.

Istoria creștină obișnuiește să denumească diferitele grupări religioase desprinse de-a lungul timpului din Biserica dreptmăritoare după numele întemeietorului grupării respective sau după ideea de bază a grupului respectiv. Avem astfel: arieni, macedonieni, iconoclaști, luterani, calvini, baptiști, evangheliști, reformați, adventiști etc. Este natural ca și fosta Biserică locală a Romei să fie numită după numele conducătorului ei suprem, considerat în acest cult „înlocuitorul lui Hristos”.

A apărut revista Mărturisirea Ortodoxă, nr. 2

2. *Preliminarii*

Textul de față își propune să analizeze afirmația eretică papistă potrivit căreia papa Romei este infailibil în materie de doctrină din perspectiva acuzațiilor aduse actualului pontif roman de propovăduire a ereziei în „Biserica" Romei, acuze pe care un papă roman nu le-a mai avut din secolul al XIV-lea din partea credincioșilor cultului respectiv[2].

Papa Francisc se prezintă lumii ca un papă reformator, care încearcă să deschidă cultul pe care îl conduce societății actuale, făcând, în acest sens, unele concesii în materie de credință, mai ales în ceea ce privește adaptarea moralei creștine la noile curente de gândire politică actuală (lobbyul LGBT, liberalismul, feminismul, etica situațională etc.), considerate a fi eretice chiar și după standardele deja eretice ale papismului despărțit de Biserică de peste un mileniu.

3. *„Infailibilitatea" papală*

Conciliul Vatican I, ținut între anii 1869-1870, a emis o constituție dogmatică, numită *Pastor Aeternis*, în care este teoretizată doctrina numită infailibilitatea papală.

În capitolul IV al constituției respective se afirmă că „puterea supremă învățătorească este inclusă și în primatul apostolic pe care pontiful roman îl are asupra întregii Biserici a lui Hristos, în calitate de succesor al lui Petru, prințul Apostolilor"[3].

Această pretenție este argumentată cu un principiu formulat de către „al patrulea sinod din Constantinopol", ținut în 870 d.Hr., care l-a depus pe patriarhul Fotie[4]. Deciziile sinodului respectiv au fost anulate de către adevăratul sinod al VIII-lea ecumenic, ținut între 879-880, sub președinția patriarhului Fotie, unde s-a condamnat învățătura catolică drept eretică.

Infailibilitatea papală este astfel văzută ca o consecință firească a doctrinei primatului papal, formulat oficial pentru prima dată la conciliul de la Lyon

(1272-1274). Ignorând respingerea clară de către Biserica Răsăriteană a acestei invenții occidentale, atât prin vocea poporului credincios, cât și prin lepădarea oficială de către împărații bizantini care i-au urmat lui Mihail al II-lea Paleologul, *Pastor Aeternus* consemnează doar trădarea săvârșită de împăratul bizantin Mihail al II-lea Paleologul care a acceptat documentul referitor la primatul papal, de la Lyon, prezentându-o ca pe o bază juridico-canonică a acceptării primatului papal de către Orientul ortodox.

Biserica Ortodoxă nu a acceptat niciodată primatul papal ca subordonare canonică față de papă în vreun fel, iar documentele ecumeniste semnate la Ravenna și Chiesi, în 2007 și 2016, prin care teologii ecumeniști acceptă acest primat nu implică Biserica în întregimea sa, deoarece documentele nu au fost niciodată supuse spre receptare de către poporul credincios, care nici nu știe mai nimic despre ele.

Aceeași interpretare o are constituția și când se referă la Conciliul de la Ferrara Florența, unde a fost admisă doctrina potrivit căreia papa este *vicarius Filii Dei*, „locțiitorul Fiului lui Dumnezeu" pe pământ.

Participarea la sinoadele ecumenice a delegaților papali ortodocși la acea vreme, faptul că aceștia au semnat documentele, faptul că uneori din Răsărit li s-a cerut opinia papilor în anumite teme dogmatice au fost interpretate de Conciliul I Vatican drept cereri adresate papei de a expune doctrina pe temele puse în discuție, la care acesta a răspuns, în conformitate cu „harisma" papală de a stabili adevărul de credință în Biserică.

Pe baza acestor interpretări manipulatoare ale unor evenimente istorice și a înțelegerii textului biblic Mt. 16,18 („Tu ești Petru și pe această piatră voi zidi Biserica Mea") în sensul persoanei lui Petru ca temelie a Bisericii, iar nu a mărturisirii sale hristologice din versetul anterior („Tu ești Hristos, Fiul Dumnezeului Celui viu"), cum înțelege Biserica acest pasaj biblic, Conciliul I Vatican proclamă solemn dogma eretică a infailibilității papale[5]:

> *Prin urmare, acceptând cu credință tradiția primită de la începutul credinței creștine, pentru slava Dumnezeului nostru Mântuitor, pentru înălțarea religiei catolice și mântuirea poporului creștin, cu aprobarea Sfântului Sinod, învățăm și afirmăm că este o dogmă de Dumnezeu descoperită ca Pontiful Roman, atunci când vorbește ex cathedra, adică atunci când în îndeplinirea slujirii de*

> *Păstor și Învățător al tuturor creștinilor, în virtutea autorității sale apostolice supreme, definește o doctrină cu privire la credință sau morală care trebuie ținută de toată Biserica Universală, sub povățuirea divină promisă lui prin binecuvântatul Petru, este posedat de acea infailibilitate cu care dumnezeiescul Mântuitor a vrut ca Biserica Sa să fie înzestrată pentru a defini doctrina dogmatică sau morală; și că prin urmare astfel de definiții ale Pontifului Roman sunt desăvârșite prin sine, nu prin consensul Bisericii.*
>
> *Iar dacă – Doamne, ferește! – cineva ar îndrăzni să contrazică această definiție a noastră, să fie anatema!*

Așa sună textul formulării Conciliului I Vatican, care încoronează secole de teologie papistă *prin care persoana papei a înlocuit Persoana divină a Mântuitorului Hristos din centrul Bisericii și a concentrat într-un singur om atributele divinității*.

Formula conciliară afirmă următoarele:

1. Infailibilitatea papală există încă de la începuturile creștinismului;
2. Papa își arogă titlurile de Învățător și Păstor *suprem* al Bisericii, care îi aparțin doar Mântuitorului Hristos;
3. Papa poate decide *ex cathedra* (adică de la înălțimea funcției sale) în probleme dogmatice și morale fără a greși;
4. Infailibilitatea papei concentrează într-o singură persoană infailibilitatea întregii Biserici;
5. Deciziile *ex cathedra* ale papei sunt desăvârșite prin sine și nu au nevoie de receptarea lor de către poporul credincios;
6. Oricine se opune dogmei infailibilității este anatema.

Infailibilitatea papală în materie de doctrină dogmatică și morală a fost reafirmată și la Conciliul II Vatican, în constituția dogmatică *Lumen gentium* („Lumina popoarelor”), de data aceasta fiind extinsă și asupra colegiului episcopilor care lucrează împreună cu „urmașul lui Petru”. Un dicționar catolic editat în România consemnează astfel „carisma infailibilității” așa cum este ea expusă în *Lumen gentium*: „De această infailibilitate se bucură Pontiful roman, Capul Colegiului episcopilor, în virtutea funcției sale, atunci când, în calitate de Păstor și Învățător

suprem al Bisericii care întărește pe frații săi în credință, proclamă, printr-un act definitiv învățătura privind credința și moravurile… Infailibilitatea promisă Bisericii rezidă și în corpul episcopal, atunci când exercită magisteriul împreună cu urmașul lui Petru, mai ales într-un conciliu ecumenic”[6].

Lumen gentium descrie infailibilitatea astfel[7]:

> *Această infailibilitate, cu care dumnezeiescul Izbăvitor a dorit să-și înzestreze Biserica atunci când definește credința și moravurile cuprinde tot ce cuprinde depozitul Revelației, care trebuie păzit cu sfințenie și expus cu fidelitate. Aceasta este infailibilitatea pe care Pontiful roman, capul Colegiului episcopilor, o are în virtutea funcției sale, când, în calitate de Păstor și Învățător suprem al credincioșilor, care îi întărește pe frați în credința lor, proclamă printr-un act definitiv o doctrină dogmatică sau morală. De aceea, definițiile sale sunt considerate pe drept desăvârșite, prin sine, nu prin acordul Bisericii, deoarece sunt pronunțate sub insuflarea Duhului Sfânt, promis lui în persoana binecuvântatului Petru, motiv pentru care nu au nevoie de aprobarea altcuiva și nu permit contestarea lor la vreo instanță de judecată. Pentru că atunci Pontiful roman nu judecă în calitate de persoană particulară, ci în calitate de învățător suprem al Bisericii Universale, în persoana căruia se află prezentă în mod individual harisma infailibilității Bisericii înseși, elaborează sau apără doctrina credinței catolice. Infailibilitatea promisă Bisericii rezidă și în corpul episcopilor, atunci când acesta exercită magisteriul suprem alături de urmașul lui Petru. Acestor definiții nu le poate lipsi niciodată acordul Bisericii, în virtutea activității Aceluiași Duh Sfânt, prin care întreaga turmă a lui Hristos este apărată și înaintează în unitatea credinței.*
>
> *Atunci când Pontiful roman sau corpul episcopilor împreună cu el definesc o judecată, o pronunță în acord cu Revelația divină însăși, pe care toți au obligația să o asculte și să se conformeze cu ea, Revelația scrisă sau orală, transmisă în întregime prin succesiunea legitimă a episcopilor și aflată în mod special în grija Pontifului roman însuși, păstrată cu sfințenie și expusă cu credință în Biserică sub luminoasa îndrumare a Duhului Sfânt. Pontiful Roman și episcopii săi, potrivit slujirii lor și importanței tematicii discutate, cu mijloace potrivite caută cu osârdie să cerceteze această revelație și să dea expresii apte conținutului acesteia, dar nu acceptă o nouă revelație publică drept parte a depozitului credinței.*

Lumen gentium aduce nou:

1. accentul pe rolul de Învățător suprem al Bisericii atribuit papei, care Îi este propriu doar Mântuitorului;
2. condiționarea revelației divine strict de ierarhie, care este depozitara exclusivă a acesteia;
3. participarea episcopilor la această infailibilitate, dar numai împreună cu „urmașul lui Petru”;
4. prezumarea acordului Bisericii față de actele „infailibile” ale papei și episcopilor săi, în baza lucrării „aceluiași Duh Sfânt”, nefiind nevoie de el explicit;
5. nu în ultimul rând, poate cel mai important, reafirmă *limita „infailibilității” dată de obligativitatea de a nu inventa învățături contrare revelației existente*.

4. *Schisma generată de către „infailibilitatea” papală*

Dogma infailibilității a fost proclamată de papa Pius al IX-lea în anul 1870 și a produs imediat un răspuns în rândul romano-catolicilor, generând o grupare numită „vechii catolici” care s-au despărțit de Roma tocmai pentru că au refuzat să accepte dogma prin care papa se autoproclama sursa învățăturii în Biserică.

Veterocatolicii au respins jurisdicția universală și infailibilitatea papei, pretenția că Scriptura și Tradiția sunt definite exclusiv de către magisteriul papal și au format o organizație numită “Uniunea de la Utrecht a veterocatolicilor”[8].

În anul 1889, veterocatolicii au emis o *Declarație de la Utrecht*, în care eliminau unele dintre ereziile papale existente în „biserica romană”. Principalele puncte ale acestei declarații[9]:

1. adeziunea la hotărârile sinoadelor ecumenice ale Bisericii vechi nedivizate a primului mileniu;
2. recunoașterea papei ca *primus inter pares*, dar fără ca acest lucru să îi acorde vreun drept jurisdicțional;
3. respingerea infailibilității papale;

4. respingerea dogmei Imaculatei concepții, promulgate în 1854 de către papa Pius al IX-lea;
5. respingerea deciziilor de la Conciliul de la Trident care nu sunt în acord cu „doctrina Bisericii vechi”.

Ulterior, veterocatolicii au renunțat și la alte dogme eretice ale papismului[10]: filioque, purgatoriul, transsubstanțierea euharistică, dar au păstrat celibatul preoților, utilizarea azimelor la Euharistie și au început să practice și hirotonirea femeilor.

5. *Cum s-a făcut pe sine papa Dumnezeu?*

> *Ortodoxia a văzut întotdeauna această dogmă eretică drept o formă de antropolatrie, o punere a unui om în locul care se cuvine lui Dumnezeu. Cel mai plastic și mai profund exprimă această cădere Sfântul Iustin Popovici în lucrarea Biserica Ortodoxă și ecumenismul[11]:*
>
> *Dogma infailibilității papei – a omului – nu este altceva decât renașterea păgânismului și a politeismului*
>
> *Prin dogma infailibilității papei, papa a fost mărturisit drept Biserică și el, un om, a luat locul Dumnezeu-Omului. Acesta este triumful ultim al umanismului dar și moartea a doua (Apoc. 20,14; 21,8) a papismului… dogma infailibilității este nu numai o erezie, ci o panerezie. Fiindcă nicio erezie nu s-a ridicat atât de radical și atât de cu totul împotriva Dumnezeu-Omului Hristos și a Bisericii Lui așa cum a făcut-o papismul prin dogma referitoare la infailibilitatea papei/omului. Dogma aceasta este – vai! – cea mai îngrozitoare surghiunire a lui Hristos de pe pământ, o nouă trădare, o nouă răstignire a Domnului, dar nu pe crucea de lemn, ci pe aceea de aur a umanismului papist.*

Sfântul Iustin Popovici ne arată[12] și adevărata concepție a Bisericii despre infailibilitate, care este atributul Bisericii întregi, nu doar al unei caste privilegiate preoțești și a conducătorului acesteia:

Infailibilitatea este o însușire firească Dumnezeiesc-omenească și o funcție firească Dumnezeiesc-omenească a Bisericii, ca trup Dumnezeiesc-omenesc al lui Hristos, al cărui veșnic cap, Adevărul = a-tot-Adevărul, e cel de-al doilea Ipostas al Preasfintei Treimi, Dumnezeu-Omul, Domnul Iisus Hristos.

6. *"Infailibilul" eretic*

Tot acest cadru dogmatic expus până acum ne ajută să înțelegem mai bine contextul în care, în „Biserica Romano-Catolică" au apărut acuzații deschise la adresa papei Francisc, care merg până la considerarea unora dintre învățăturile sale ca fiind eretice.

Prilejul unei astfel de acuzații a fost dat de exhortația apostolică *Amoris laetitia* („Bucuria iubirii"), din data de 8 aprilie 2016, pe tema familiei creștine. Exhortația este o informare a poporului catolic cu privire la deciziile sinoadelor din 2014 și 2015 cu privire la familie.

În dreptul canonic catolic exhortația apostolică[13] este considerată o informare a publicului catolic de către papa, care îi îndeamnă pe credincioși la anumit lucru, dar nu este considerată a defini doctrina.

Cei care apără infailibilitatea papală împotriva acuzațiilor de erezie aduse papei cu prilejul publicării acestei exhortații se prevalează de acest aspect canonic, afirmând că infailibilitatea nu este atinsă, deoarece exhortația nu formulează doctrine.

Însă această exhortație este rezultatul a două sinoade, în care, potrivit *Lumen gentium* și Conciliului II Vatican, s-a manifestat deplin „infailibilitatea" papei și a membrilor sinodului său.

În plus, dacă există o distincție atât de strictă între instanțele în care papa este infailibil și cele în care nu este, nu ar trebui să îngrijoreze pe nimeni din lumea catolică faptul că papa afirmă erezii și modifică doctrine stabilite de secole, de vreme ce nu o face *ex cathedra*, adică cu puterea de a modifica aceste doctrine.

Și totuși, *Amoris laetitia* a cauzat o puternică reacție din partea unor cardinali, a unor preoți și chiar a multor intelectuali catolici, care au adresat scrisori de protest pontifului, cerându-i să retragă afirmațiile eretice.

Amoris laetitia are un capitol 8 în care se admite reprimirea la împărtășanie a celor care trăiesc în concubinaj (*more uxorio*) cu altă persoană după ce s-au separat de soțul legitim sau a celor care s-au recăsătorit civil după separarea de soțul anterior.

Exhortația a provocat reluarea, la o altă scară și în alt context teologic, a celebrei dispute miheene din secolul al IX-lea cu privire la dreptul împăratului bizantin de a-și lua a doua soție, pe care Sfântul Teodor Studitul a combătut-o cu putere, numindu-o „erezie nedogmatică", sau „erezia adulterină". Diferența este că disputa papistă de desfășoară într-un cadru eminamente eretic, în care niciuna dintre părți nu apără dreapta credință, așa cum a stabilit-o dintotdeauna Biserica lui Hristos.

7. *Negarea „infailibilității" predecesorilor*

Prima reacție față de această exhortație a fost cea a patru cardinali, care în 2016 au adresat o scrisoare[14] în care erau cuprinse cinci nedumeriri (*dubia*) cu privire la noile viziuni ale papei cu privire la căsătorie și divorț.

Ceea ce este interesant în această scrisoare este faptul că autorii se întreabă dacă prin *Amoris laetitia* nu se desființează unele prevederi ale unor exhortații și chiar enciclice papale anterioare, date de papii Ioan Paul al II-lea și Benedict al XVI-lea.

Amoris laetitia a fost criticată și de un grup de activiști antiavort, *Vocea familiei*, care au emis o scrisoare în care se evidențiază principalele erori doctrinare ale exhortației papale. În această scrisoare se pune problema dacă textul papal poate schimba doctrina catolică cu privire la familie, iar răspunsul este nu, datorită faptului că nu are forța juridică să o facă, consemnându-se doar că el nu face decât să contrazică doctrina deja stabilită de papii anteriori[15].

Scrisoarea condamnă diferite afirmație din *Amoris laetitia*, printre care:

1. Considerarea anumitor fapte din perspectiva eticii situaționale, iar nu a imperativului respectării unor principii generale morale, care nu pot fi interpretate în funcție de situația la care se aplică.
2. Conceptul de „opțiune fundamentală”, care sugerează că cineva poate comite o faptă imorală, rămânând în același timp, în linii generale, orientat înspre Dumnezeu.
3. Gradualismul, care susține că obligația de a pune viața proprie în acord cu valorile morale se face gradual, pe măsură ce omul se maturizează spiritual și devine capabil să respecte legea morală, sugerând că există perioade în viața sa când legea morală nu este obligatorie.
4. Reducția vieții morale, a căsătoriei în speță, la nivelul unui ideal biblic, care nu se găsește neapărat în realitatea vieții.
5. Lipsa oricărei referiri la utilizarea metodelor contraceptive.
6. Referirea foarte ambiguă la starea „uniunilor de același sex”, pe care paragraful 52 al exhortației pare a le pune alături de alte „situații care familiale care pot oferi o anumită stabilitate”, putând fi puse pe același picior de egalitate cu căsătoriile, chiar dacă nu „în mod simplu”.
7. Punerea necesității educației sexuală a copiilor pe seama instituțiilor educaționale, nu a părinților, cărora, altfel, li se recunoaște dreptul de a avea o contribuție la educația propriilor copii.

Îm ambele documente intervine aceeași precizare potrivit căreia actele încălcate nu sunt ele însele *ex cathedra*, adică nu sunt infailibile potrivit dogmei infailibilității, chiar dacă au o mare autoritate în Biserică, însă faptul că această încălcare a lor nu este admisă pur și simplu ca o normalitate denotă că practica încălcării unor documente date de un predecesor nu este acceptabilă, mai ales când acele documente sunt inspirate de „Scriptură și Tradiție", așa cum afirmă autorii scrisorii despre unele dintre ele.

Se pun câteva întrebări firești pentru cel ancorat în Tradiția adevăratei Biserici:

1. *Cum funcționează mecanismul infailibilității papale, în condițiile în care aceeași persoană poate face afirmații eretice poate modifica învățături ale unui predecesor, considerat la rândul său infailibil, fără a beneficia totuși de prezumția de infailibilitate, în schimb poate avea și această calitate, atunci când se exprimă* ex cathedra*?*
2. *Ce mecanism „duhovnicesc" poate interveni ca un eretic să devină deodată fără greșeală, atunci când se exprimă din înălțimea funcției sale?*
3. *Există o* posesie *a papei de către această infailibilitate, așa cum bine exprimă termenul din* Pastor Aeternus*, care să îl facă inerant pe cel acuzat altfel de erezie?*
4. *Dacă există astfel de posesie, cum funcționează ea și cum se mai menține echilibrul necesar între har și libertate în procesul mântuirii persoanei aflate în această stare?*
5. *Ce statut are papa atunci când nu se exprimă* ex cathedra*? Este un om oarecare, supus erorii? Dacă da, cum își poate exercita „slujirea" autoasumată de „Învățător și Păstor suprem al Bisericii Universale"?*

Aceste întrebări firești au fost puse, sub alte forme, și de către 200 de autori ai unei „corecții filiale", de care ne vom ocupa în continuare, în subcapitolul următor: „Observând că practici încurajate acum de cuvintele și faptele Sanctității Voastre sunt contrare nu numai credinței eterne și disciplinei bisericești, dar și afirmațiilor magisteriale ale predecesorilor Voștri, credincioșii consideră că nici afirmațiile pe care le faceți nu pot avea o autoritate mai mare decât cea a papilor anteriori; astfel, magisteriul papal autentic primește o rană care s-ar putea să nu se vindece prea repede"[16].

8. *Papa Francisc – răul necesar pentru înnoirea și sfințirea „bisericii”?*

În iulie 2017, preotul și teologul capucin Thomas G. Weinandy i-a adresat papei o scrisoare în care identifica câteva erori papale din întreaga sa activitate. Autorul scrisorii răspunde întrebării retorice „De ce îngăduie Dumnezeu acestea?”, afirmând că, în opinia sa, pontificatul lui Francisc este un prilej pentru toți cei „ce au viziuni teologice și pastorale nocive să aibă permisiunea și încrederea să iasă la lumină și să-și expună gândurile întunecate, ascunse până acum. Recunoscând întunecimea acestor gânduri, Biserica va trebui cu smerenie să se înnoiască și să continue să înainteze în sfințenie”[17].

Weinandy identifică cinci reproșuri la adresa papei:

1. Cu privire la *Amoris laetitia*, observă că în îndemnul făcut de papă „păstorii să acompanieze și încurajeze pe cei aflați în căsătorii neregulate”, termenul „să acompanieze” poate fi interpretat într-un sens contrar tradiției creștine (să îi susțină, nu să le stea alături și să îi încurajeze să iasă din situația în care se află), ceea ce poate duce la păcat împotriva Duhului Sfânt. Papei i se reproșează, în spiritul doctrinei eretice a infailibilității, că Duhul Sfânt i s-a dat pentru a elimina greșelile, nu pentru a le promova. I se reproșează de asemenea că îi judecă drept „farisei care aruncă cu pietre” pe cei ce susțin căsătoria tradițională și se opun viziunile promovate în exhortație. Din toate aceste motive, teologul capucin afirmă că *viziunile papei sunt* ad hominem*, neputând supraviețui unei analize teologice.*
2. Diminuarea importanței doctrine creștine, pe care papa o numește în mai multe locuri „moartă și livrescă”.
3. Promovarea unor episcopi care nu numai că sunt deschiși față de cei cu viziuni anticreștine, dar îi și favorizează și apără.
4. Promovarea unei „sinodalități” care acceptă diferite doctrine și opțiuni morale, slăbind astfel unitatea „bisericii”.
5. Respingerea de către papă a oricărei forme de critici îi determină pe episcopi să nu își expună public părerile, de teama de a nu fi marginalizați sau „și mai rău”.

9. *Mecanismul automat al intrării în starea de „infailibilitate”*

Ajunși în acest punct al discuției, se cuvine să încercăm să înțelegem maniera în care teologia papistă înțelege acest mecanism al infailibilității, mai ales că el a fost brevetat și în spațiul ortodox de către sinodul ecumenist din Creta, ale cărui deciziile sunt considerate inatacabile de către pliroma Bisericii.

În teologia ortodoxă, infailibilitatea este o însușire a întregii Biserici, cler sacramental, monahi și popor, neaparținând unei persoane sau slujiri anume. Niciun episcop ortodox nu poate pretinde că este infailibil prin sine, nici un sinod ortodox nu poate pretinde că deciziile sale sunt infailibile prin simplul act al întrunirii sale.

Infailibilitatea deciziilor unui sinod ortodox ține de mai multe aspecte:

1. Întrunirea acestuia în mod canonic;
2. Valoarea spirituală și morală și ortodoxia mărturisirii participanților la el;
3. Ortodoxia dogmatică, morală, canonică sau liturgică a deciziilor acelui sinod;
4. Receptarea lor favorabilă de către poporul binecredincios.

Toate aceste aspecte întrunite ne arată că infailibilitatea aparține Bisericii înseși și se manifestă prin lucrarea Duhului Sfânt prin toți membrii săi: prin sinodali, prin iluminarea lor să ia decizii corecte, prin popor, prin iluminarea acestuia să înțeleagă ortodoxia deciziilor luate de sinodali.

Factorul personal este important într-un sinod ecumenic, deoarece este greu de conceput că un sinod în care se întrunesc tot felul de eretici, sau oameni cu valoare morală scăzută, sau necredincioși s-ar putea vreodată învrednici ca prin ei să lucreze Duhul Sfânt. Același lucru se poate spune și despre participanții la sinoade al căror scop este slava lumească, răfuiala cu opozanții sau susținerea ereziilor. Toate aceste sinoade sunt considerate în Biserică adunări tâlhărești, pe care poporul le-a respins. Adunare tâlhărească a fost „sinodul Constantinopol IV”, pe care îl proslăvea Conciliul I Vatican, adunare tâlhărească a fost și întâlnirea de la Creta, din 2016, și multe altele.

Toate aceste considerente care compun conceptul dogmatic de infailibilitate a

Bisericii par a fi irelevante pentru definiția papistă a infailibilității, care pare a opera cu un mecanism automat de intrare într-un fel de stare ("posesie", cum se exprimă Conciliul I Vatican), indiferent de calitatea persoanei subiect al acesteia.

Din discursurile teologilor care se adresează papei Francisc străbate ideea că este absolut irelevant faptul că papa răspândește în lume și în „biserică" erezii, erori, ambiguități, din perspectiva faptului că, odată intrat în slujirea sa de „Învățător și Păstor suprem" *ex cathedra*, tot ce spune este infailibil, neputând greși.

Această concepție ne sugerează instituirea în catolicism a unei slujiri, a unui oficiu, înzestrat cu „harisma infailibilității", care acționează în mod magic, fără să țină seama în vreun fel de calitatea celui ce ocupă acest oficiu. O astfel de slujire încearcă și teologii Patriarhiei Ecumenice să îi atribuie oficiului Patriarhiei Ecumenice răsăritene, ilustrând astfel ambițiile papiste ale patriarhului ereziarh din Constantinopol, respinse de pliroma Bisericii Ortodoxe[18].

Încercând să înțeleagă acest concept, medicul grec Alexandros Kalomiros avansează două explicații prin care se poate înțelege infailibilitatea papală: fie Dumnezeu îi ilumineză pe papi să cunoască adevărul, variantă exclusă de către acesta pe baza mărturiilor diferitelor erezii papale din istorie, contrazisă și de exemplul pe care îl oferim aici, în persoana papei Francisc, fie Dumnezeu lucrează prin papă în mod mecanic, așa cum a lucrat prin măgarul lui Valaam[19].

Argumentul lui Kalomiros pentru a respinge prima ipoteză este acela că Dumnezeu nu are comuniune cu păcatul și nu luminează mințile trufașe, referire mai puțin la păcatele personale ale papilor, ci la dogmele strâmbe propovăduite de aceștia în ultimul mileniu.

Argumentul pentru acceptarea celei de-a doua este impus de logica elementară: dacă Dumnezeu nu lucrează printr-un eretic pentru a-i lumina mintea să înțeleagă ceea ce spune, este de la sine înțeles că el lucrează, dacă ar fi să îi credem pe papistași, prin papi *ex cathedra* mecanic, fără ca aceștia să poată înțelege în vreun fel adevărurile care s-au rostit prin gura lor. Prin extensie, aplicând acest principiu prevederilor Conciliului II Vatican, care îi include și pe membrii colegiului episcopal în această stare comună de „posesiune", Dumnezeu ar lucra în mod mecanic prin toată conducerea papistașă pentru a transmite adevărurile de credință.

Cum această ipoteză însă ar anula tot ce spune Revelația despre Dumnezeu și

despre modul de transmitere a Revelației și despre valoarea pe care libertatea o are în actul de mântuire, este mult mai logic și mai teologic să afirmăm că, în realitate, Dumnezeu nu lucrează în niciun fel prin papi, nici în stare de „infailibilitate”, nici în cea de erezie.

Această constatare ne readuce la afirmația sfântului Iustin Popovici, potrivit căruia prin infailibilitatea papală s-a reinstaurat în lumea europeană păgânismul și politeismul, axiologia și criteriologia idolatre: „*Horribile dictu*, prin dogma infailibilității a fost ridicat la rangul de dogmă umanismul închinător la idoli, mai întâi de toate cel elin”[20].

10. „Romanitatea” și „catolicitatea” „Bisericii” Romane

Una dintre explicațiile modului în care poate conviețui ideea de infailibilitate papală cu faptul că „infailibilul” propovăduiește public erezii care sfidează chiar și turma credincioșilor săi este dată de un profesor de teologie evanghelist, Leonardo di Chirico, care explică modul în care funcționează „romano-catolicismul”.

Profesorul susține că „romanitatea” și „catolicismul” sunt elemente esențiale ale sistemului romano-catolic, iar cheia supraviețuirii este faptul că sistemul reușește să fie roman și catolic în același timp, fără ca una dintre însușiri să se afirme în detrimentul celeilalte[21].

Astfel, în viziunea lui di Chirico, „romanitatea” papismului se referă la tot ceea ce ține de „Biserica” Romei, de instituțiile ei, de legea canonică, de dogme, ierarhie și viziunea politică, toate decurgând dintr-o istorie complexă marcată de o ideologie imperială[22].

„Catolicismul” înseamnă caracterul global, inclusiv, deschiderea către diverse mișcări, tendințe și traiectorii. Elementul „romanității” oferă stabilitate și continuitate, „catolicismul”, dezvoltare și reînnoire. Astfel, spune di Chirico, romano-catolicismul reușește să țină sub control tensiunile ce ar putea izvorî din natura sa dual㠄

Di Chirico afirmă că actualele critici la adresa papei provin din faptul că acesta

promovează mai ales catolicismul, în detrimentul romanității, deschizând calea înnoirilor, lărgind granițele tradiționale ale „bisericii” catolice. În opinia lui, criticii papei sunt îngrijorați de faptul că „catolicismul” „bisericii” papiste riscă să înlăture „romanitatea” acesteia, dar că aceste tensiuni nu sunt neobișnuite la Vatican și nu vor avea un efect radical.

Această viziune despre „romano-catolicism” prezintă „biserica” papei ca pe o instituție pur umană, condusă după reguli imperiale, fără nicio implicare a Duhului Sfânt în activitatea sa. Este un motiv în plus pentru a evita folosirea termenului „romano-catolicism” atunci când descriem cultul religios condus de papă, întrucât Biserica lui Hristos nu poate fi definită după un anumit loc, ea fiind universală, iar catolicitatea acesteia se referă în primul rând la unitatea în mărturisirea dreptei credințe a tuturor comunităților creștine, iar nu la o expansiune spațială, care să permită tot felul de tendințe menite a relativiza unitatea credinței adevărate.

11. Corecția fiască a ereziilor propovăduite

În iulie 2017, 200 de intelectuali și preoți catolici i-au adresat papei o scrisoare numită *Correctio filialis de heresibus propagatis* („Corectarea fiască a ereziilor propovăduite”). După cum se vede chiar din titlu, spre deosebire de *Dubia* celor cinci cardinali, această scrisoare folosește deschis termenul „erezie”, pentru a descrie acțiunile papei.

Scrisoarea începe cu o motivare, în care papa este acuzat direct că promovează erezii: „Cu durere profundă, dar mișcați de credința în Domnul nostru Iisus Hristos, de dragostea față de Biserică și de papalitate, și de devoțiune filială față de dumneavoastră, suntem obligați să-i adresăm Sanctității Voastre o corecție provocată de propagarea ereziilor din exhortația apostolică *Amor laetitia* și prin alte cuvinte, fapte și omisii ale Sanctității Voastre”[23].

Autorii afirmă că această corecție este permisă de către legea naturală, de către legea lui Hristos și cea a Bisericii. Explicând modul în care legea lui Hristos îi autorizează să îl corecteze pe papă, autorii folosesc exemplul noutestamentar al corecției pe care i-a aplicat-o Sfântul Apostol Pavel Sfântului Apostol Petru (Gal. 2) în privința comportamentului față de cei netăiați împrejur, interpretând episodul biblic în cheia primatului papal, potrivit căruia Pavel era „subordonat”

lui Petru, ceea ce este fals, disputa dintre Petru și Pavel desfășurându-se între *uni inter pares.*

Acuza de difuzare a ereziei continuă și în pasajul în care se spune: „Scandalul cu privire la dogme și moravuri a izbucnit în Biserică și în lume odată cu publicarea *Amoris laetitia* și a altor acte prin care Sanctitatea Voastră ați arătat suficient de clar aria de aplicabilitate și scopul acestui document. În consecință, în Biserică au început să se răspândească erezii și alte greșeli, pentru că, în timp ce unii episcopi și cardinali au continuat să apere adevărurile divine revelate cu privire la căsătorie, legea morală și primirea tainelor, alții au negat aceste adevăruri și nu a fost admonestați de către Sanctitatea Voastră”[24].

Textul este important pentru că:

1. Face referire la un erezii promovate exact în sfera doctrinei și moralei, adică în sfera de acțiune a infailibilității papale.
2. Afirmă că *Amoris laetitia* este o sursă de erezie în Biserică.
3. Afirmă că exhortația atacă adevăruri revelate, norme morale și disciplinare.

Autorii își reafirmă atașamentul față de dogma eretică a infailibilității, atenționând însă că papei nu i s-a dat această putere pentru a impune în Biserică doctrine străine acesteia, ci pentru a păzi cu sfințenie și a expune cu devotament revelația.

Utilizând aceeași distincție de tip scolastic, absolut arbitrară, între afirmațiile „protejate de către garanția divină a adevărului”, adică de infailibilitatea papală, și cele ce nu sunt *ex cathedra*, autorii îi recunosc papei Francisc infailibilitatea și dreptul de jurisdicție universală, chiar dacă este promotor al unor idei eretice, care subminează adevărul revelat în Scripturi și Tradiție și chiar „infailibilitatea” altor papi dinainte.

Reamintind faptul că nu au dreptul să îl judece pe papă, autorii scrisorii afirmă că motivul scrisorii lor este „protejarea fraților catolici și a celor dinafara Bisericii, de la care nu trebuie luată cheia cunoașterii, cu speranța prevenirii propagării în continuare a unor doctrine care tind, prin ele însele, să profaneze toate tainele și să pervertească Legea lui Dumnezeu”.

Cu alte cuvinte, *scrisoarea vrea să păzească poporul catolic și pe cel necatolic de*

rătăcirile eretice ale unui papă căruia i se recunoaște, altfel, harisma infailibilității!!!

În continuare, scrisoare enumeră șapte idei, expuse în limba latină, cu privire la căsătorie și reprimirea celor recăsătoriți civil la împărtășanie, afirmând că acestea au fost considerate eretice și de către scrisoarea celor 45 de erudiți adresată cardinalilor și patriarhilor răsăriteni, cu privire la aplicarea exhortației apostolice *Amoris laetitia*. Scrisoarea celor 45 nu mai poate fi accesată pe internet, dar în presă a apărut o declarație a unui dintre ei, care afirmă că „nu îl acuzăm pe papă de erezie, dar considerăm că numeroase afirmații din *Amoris laetitia* pot fi considerate eretice la o citire firească a textului. Alte afirmații cad sub alte criterii teologice, putând fi socotite scandaloase, greșite dogmatic și ambigue”[25].

12. *„Luteranismul” papal, produs al ecumenismului*

Scrisoarea celor 200 de prelați și intelectuali identifică și două dintre cauzele acestor rătăciri teologice ale papei: deschiderea spre modernism și influența luterană. Ambele sunt datorate *ecumenismului practicat la scară largă de către papa.*

În ceea ce privește modernismul, se reproșează faptul că, deși există anumite referiri în exhortația *Amoris laetitia* la tradiția catolică, documentul face concesii modului de înțelegere modernistă a lumii, care neagă valorile creștine ale inspirației divine, ale Dumnezeirii lui Hristos, promovând astfel viziuni eretice.

Referitor la Martin Luther, papei Francisc îi este reproșat faptul că s-a lăsat influențat de reformatorul protestant și de dialogul ecumenist purtat cu gruparea pe care acesta a creat-o în secolul al XVI-lea[26]:

1. în 2016, papa și-a manifestat atașamentul față de doctrina eretică luterană a justificării prin credință, fără necesitatea faptelor bune;
2. într-o predică rostită la Lund, ar fi lăudat doctrina protestantă *sola gratia*, doctrină care neagă de asemenea orice contribuție personală a credinciosului la propria mântuire;

3. în septembrie 2014, urmând se pare doctrina lui Luther *pecca fortiter sed fortius fide et gaude in Christo* („păcătuiește intens, dar și mai intens crede și te bucură de Hristos”), papa ar fi afirmat că locul de întâlnire cu Hristos este în păcatele noastre, interpretând în acest sens greșit termenul din 2Cor. 12,5,9, care vorbește despre „slăbiciuni”, cu care apostolul se laudă, nicidecum despre păcate;
4. în exhortația *Amoris laetitia* există similitudini cu viziunea denigratoare a lui Luther față de taina căsătoriei, pe care acesta nu o recunoaște ca taină a Bisericii, ci doar ca pe un simbol, o alegorie a unirii lui Hristos cu Biserica Sa;
5. primirea la Euharistie a celor ce trăiesc *more uxorio* este atribuită viziunii luterane a celor două tipuri de guvernare a lumii, spirituală și temporală, și interpretării luterane prin care divorțul este considerat ca o limită impusă de către Dumnezeu oamenilor care trăiesc după reguli pământești, pentru a-i opri de la o și mai mare cădere datorată rătăcirii lor.

În încheierea scrisorii lor, cei 200 de petiționari fac referire la două evenimente ecumeniste, desfășurate în anul 2016, în cadrul activităților de pregătire a celebrării a 500 de ani de la Reforma luterană, ocazie cu care papismul și luteranismul s-au reconciliat. Cele două evenimente privesc intercomuniunea, practică ecumenistă din ce în ce mai răspândită, pe care de altfel papismul, ca și protestantismul, o acceptă la scară largă și o recomandă, mai ales în relație cu ortodocșii:

1. Pe 15 ianuarie 2016 un grup de luterani finlandezi au fost împărtășiți la o slujbă în basilica Sfântul Petru din Roma.
2. Pe 13 octombrie 2016, papa a prezidat o întâlnire între luterani și catolici, în prezența unei statui ridicate cu acea ocazie lui Martin Luther.

13. *Ecumenismul sincretist al papei*

Pe lângă influența luterană asupra gândirii sale, criticată de către cei ce susțin o viziune tradiționalistă asupra catolicismului, papa Francisc are un discurs eretic ecumenist și atunci când se abordează problema raportării creștinismului față de

necreștini, comportându-se mai curând ca un lider al propusei uniuni internaționale a religiilor decât ca un conducător creștin, a cărui misiune ar trebui să fie afirmarea în lumea păgână a unicității revelației divine aduse în lume de Hristos.

Susținând un sincretism religios fără nicio bază în doctrina creștină, în numele unei „iubiri" lipsite de adevăr, specifice ecumenismului, papa lasă să se vadă că este liderul lumesc al unui grup religios dezrădăcinat din doctrina și tradiția adevăratei Biserici, fără conștiința unicității și puterii mântuitoare exclusive cu care Dumnezeu a înzestrat-o pe aceasta. Nu este de mirare că un asemenea discurs i-a determinat pe unii să îl considere pe papa Francisc ca un înaintemergător al antihristului.

Astfel, într-o călătorie misionară în Maroc, papa i-a numit pe musulmani „frații noștri, fii ai lui Avraam"[27]. Punând întrebarea „De ce există mai multe religii?", papa își răspunde, spunând că ele au fost permise de Dumnezeu, pentru că, deși unele sunt născute din cultură, dar întotdeauna privesc spre cer, spre Dumnezeu.

Din acest motiv, papa afirmă că „nu trebuie să ne speriem de diversitatea religioasă, pentru că Dumnezeu o acceptă, dar ar trebui să ne temem dacă nu facem lucrarea fraternității, a împreună trăirii în lume".

Într-o întâlnire cu pelerini evrei, musulmani și creștini, proaspăt reveniți în Argentina din Israel, papa le-a spus: „Avem același Părinte în ceruri"[28], adăugând însă, în glumă, cu referire probabil la propria persoană: „Avem același Părinte și pe pământ, pe care îl adorăm". Lăudându-i pentru pelerinajul comun, le-a spus că au dat un exemplu și au plantat o sămânță a „culturii întâlnirii" între religii.

La începutul anului 2019, papa Francisc a semnat un document comun cu un șeic din Emiratele Arabe Unite, în care chemau, în numele lui Dumnezeu, în care cele două religii cred, și al fraternității umane, la o „cultură a dialogului", cu scopul de a pune capăt violenței. Documentul se numește *Document despre fraternitatea umană pentru pacea mondială și împreună viețuirea*[29].

În cadrul acestuia, papa reia ideea potrivit căreia pluralitatea religioasă este dorită de către Dumnezeu, respingând faptul că oamenii sunt obligați să adere la anumită religie sau cultură[30].

Explicând această afirmație eretică, fără niciun fel de bază teologică, profesorul de teologie catolică Dr. Chad Pecknold, de la Universitatea Catolică a Americii, susține că ea trebuie înțeleasă în adevăratul ei context și că în situațiile sensibile ale realității interreligioase „este mai potrivit ca Sfântul Scaun să recunoască faptul că, în ciuda serioaselor disensiuni teologice, catolicii și musulmanii au multe în comun".

Încercând să explice relativismul afirmației că toate religiile sunt din voința lui Dumnezeu lăsate, Pecknold afirmă că „Sfântul Părinte nu se referă evident la răul produs de existența multor religii false, ci, în mod pozitiv, se referă la diversitatea religiilor doar în sensul că ele sunt dovada dorinței noastre naturale de a-L cunoaște pe Dumnezeu. Dumnezeu dorește să-L cunoaștem prin alegerile libere ale voinței noastre libere, de aceea se poate vorbi despre o diversitate a religiilor în mod pozitiv, fără a nega bunul supranatural al adevăratei religii"[31].

Citând *Catehismul Bisericii Catolice*, care spune că „planul mântuirii îi include și pe cei care Îl recunosc pe Creator, pe primul loc situându-se musulmanii; aceștia mărturisesc că țin credința lui Avraam, iar împreună cu noi Îl adoră pe singurul, milostivul Dumnezeu, Judecătorul omenirii la Ziua Judecății", și doctrina Conciliului II Vatican care completează că „deplinătatea mijloacelor mântuirii se pot obține doar prin Biserica Catolică", *ne dăm seama că ne aflăm în fața unei doctrine a „Bisericilor nedepline" aplicate de data aceasta nu realității intercreștine, ci celei interreligioase*.

Potrivit doctrinei „bisericilor nedepline", enunțate și adoptate de Conciliul II Vatican, locul adevăratei Biserici a lui Hristos este Biserica Catolică, însă în afara ei există lucrări ale lui Dumnezeu, care sunt valabile și *mântuitoare*, chiar dacă incomplete. Pentru a deveni complete, se cere comuniunea cu scaunul episcopal al Romei, adică supunerea față de papa de la Roma, garanția deplinătății harului.

Cu alte cuvinte, papa spune că în lumea islamică și în cea iudaică *există lucrări ale Dumnezeirii mântuitoare*, mai ales sub aspectul adorării Dumnezeului Celui adevărat, dar că ele sunt nedepline, deoarece nu există comuniunea cu papa.

În același duh al doctrinei "bisericilor nedepline" avem și afirmația devenită celebră a papei, făcută față de un tânăr care l-a interpelat, căruia i-a spus[32] că tatăl său, deși ateu, este în ceruri, pentru că și-a botezat copiii. Doctrina "bisericilor nedepline" identifică lucrări mântuitoare și în rândul ateilor, care,

deși nu cred, au totuși o “bunătate” morală și fac “fapte bune”.

Doctrina “bisericilor nedepline”, aplicată de data aceasta religiei mozaice, poate fi regăsită în scrisoarea prin care Sanhedrinul (Sinedriul) din Ierusalim invită toate popoarele la sfințirea altarului celui de-al treilea templu, în care se spune că popoarele religiei abrahamice nu trebuie convertite la iudaism pentru a ține religia corectă, ci doar trebuie să accepte conducerea preoților evrei și împreună-slujirea sub comanda acestora la Ierusalim, centrul religiei „Dumnezeului de pe Sinai”[33].

Viziunea papistă despre relațiile interreligioase vine în întâmpinarea altei propuneri din scrisoarea sinedriului din Ierusalim. Sinedriul afirmă că Organizația Națiunilor Unite trebuie înlocuită cu o structură planetară similară, însă religioasă, bazată pe preceptele biblice.

În cadrul unei vizite la Vatican, în 2014, fostul președinte israelian Shimon Peres a propus crearea unui „ONU al religiilor”, care să îl aibă în frunte chiar pe papa Francisc, despre care Peres afirmă că „ONU și forțele de menținere a păcii nu au eficiența predicilor papei, care pot aduna jumătate de milion de oameni numai în Piața Sfântului Petru”[34].

Motivul pentru care ar trebui să existe o asemenea organizație, în viziunea fostului președinte israelian, este tocmai capacitatea acesteia de „a uni crezurile și a descuraja folosirea violenței în numele credinței”. Adică ceea ce face papa prin documente de genul celui semnat cu șeicul din Emiratele Arabe.

Toate aceste atitudini ale papei Francisc față de colaborarea cu necreștinii, apropierea și influența luteranilor, prietenia cu patriarhul Bartolomeu, căruia i-a propus să lucreze împreună pentru a „obține comuniunea deplină” între papism și Ortodoxie[35], admirația pentru valorile budismului[36], îl prezintă pe papa mai curând ca pe un agent al Noii Ordini Mondiale, cu un rol însemnat în construcția acesteia, iar nu ca pe un episcop al Bisericii lui Hristos, ceea ce nu este, de vreme ce scaunul pe care îl ocupă s-a despărțit de aceasta în urmă cu mai bine de un mileniu și nicio trădare din partea ecumeniștilor ortodocși nu poate să schimbe situația.

Note:

[1] Sfânta Mănăstire Paraklitu, *Despre cum s-a făcut papa pe sine împărat și dumnezeu*, Schitul Lacu, Sfântul Munte Athos, 2010, p. 3.

[2] http://www.ziare.com/international/papa/papa-este-acuzat-de-erezie-asa-ceva-nu-s-a-mai-intamplat-din-1333-1482678.

[3] http://www.catholicplanet.org/councils/20-Pastor-Aeternus.htm.

[4] https://en.wikipedia.org/wiki/Fourth_Council_of_Constantinople_(Catholic_Church).

[5] http://www.catholicplanet.org/councils/20-Pastor-Aeternus.htm.

[6] Ioan Tamaș, *Mic dicționar creștin catolic,* Sapientia, Iași, 2001, pp. 125-126.

[7]http://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_const_19641121_lumen-gentium_en.html.

[8] https://it.wikipedia.org/wiki/Unione_di_Utrecht_delle_Chiese_vetero-cattoliche.

[9] https://en.wikisource.org/wiki/Declaration_of_Utrecht.

[10] https://it.wikipedia.org/wiki/Unione_di_Utrecht_delle_Chiese_vetero-cattoliche.

[11] Sfântul Iustin Popovici, *Biserica Ortodoxă și ecumenismul*, Fundația Iustin Pârvu, f.l., f.a., pp. 175, 183.

[12] Ibidem, p. 182.

[13] https://en.wikipedia.org/wiki/Apostolic_exhortation.

[14] http://www.ncregister.com/blog/edward-pentin/full-text-and-explanatory-notes-of-cardinals-questions-on-amoris-laetitia.

[15] http://voiceofthefamily.com/key-doctrinal-errors-and-ambiguities-of-amoris-laetitia

/.

[16] http://www.correctiofilialis.org/wp-content/uploads/2017/08/Correctio-filialis_English_1.pdf.

[17]https://www.catholicworldreport.com/2017/11/01/fr-thomas-g-weinandy-explains-his-critical-letter-to-pope-francis/.

[18] "Primatul arhiepiscopului de Constantinopol nu are nimic de-a face cu dipticele, care, cum am văzut, exprimă doar rangurile ierarhice (pe care, textul Patriarhiei Moscovei le acceptă implicit, în termeni contradictorii, dar le neagă explicit). Dacă este să vorbim despre sursa primatului, aceasta este însăși persoana Arhiepiscopului de Constantinopol, care, strict ca episcop, este „unul dintre egali", dar în calitate de Arhiepiscop al Constantinopolului și, prin urmare, ca Patriarh Ecumenic, este *primul fără de egali* (*primus sine paribus*)"; vezi https://www.patriarchate.org/theological-and-other-studies/-/asset_publisher/GovONi6kIiut/content/primus-sine-paribus-hapantesis-eis-to-peri-proteiou-keimenon-tou-patriarcheiou-moschas-tou-sebasmiotatou-metropolitou-prouses-k-elpidophorou?_101_INSTANCE_GovONi6kIiut_languageId=en_US.

[19] Alexandros Kalomiros, *Împotriva falsei uniri bisericești*, Apologeticum, 2006, f.l., pp. 72-73.

[20] Sfântul Iustin Popovici, op. cit., p. 175.

[21] http://vaticanfiles.org/es/2017/12/144-happens-catholics-think-pope-heretic/.

[22] *Ibidem*.

[23] *Ibidem.*

[24] Ibidem.

[25] http://www.ncregister.com/blog/edward-pentin/catholic-scholars-appeal-to-pope-francis-to-repudiate-errors-in-amoris-laet.

[26] http://www.correctiofilialis.org/wp-content/uploads/2017/08/Correctio-filialis_Engl

ish_1.pdf, pp. 13-14.

[27] https://www.youtube.com/watch?v=6oZ4J46ppaA.

[28] https://www.youtube.com/watch?v=qBUjiydjsxU.

[29]https://w2.vatican.va/content/francesco/en/travels/2019/outside/documents/papa-francesco_20190204_documento-fratellanza-umana.html.

[30] https://catholicherald.co.uk/news/2019/02/05/pope-signs-declaration-saying-god-wills-religions-pluralism-what-does-this-mean/.

[31] *Ibidem*.

[32] https://www.youtube.com/watch?v=bRbUTfSds0U.

[33] https://www.breakingisraelnews.com/117830/70-nations-hanukkah-altar-third-temple/.

[34]https://www.telesurenglish.net/news/Israels-Shimon-Peres-Proposes-Creation-of-a-UN-of-Religions-20140904-0082.html.

[35] https://www.catholicnewsagency.com/news/pope-francis-calls-for-unity-with-orthodox-churches-13446.

[36] https://www.americamagazine.org/faith/2017/11/29/pope-francis-buddhists-and-catholics-must-unite-against-intolerance-prejudice-and.